

REPUBLIKANISME FOR ØJET

SATIRETEGNING OG POLITIK

I *CORSAREN*, 1841-43

■ BERTEL NYGAARD

Forfatteren Meir Goldschmidts ugeblad *Corsaren* er noget af det mere iøjnefaldende i 1840'ernes danske offentlighed: en drilsk, ofte satirisk oppositionsrøst, der i en frisk og nyskabende stil påtalte uretmæssigheder, opstyltethed og almindelig dårskab i Christian den Ottendes hovedstad. Velkendte er også bladets karakteristiske, ofte kontroversielle stregtegninger, hvoraf en del ofte siden er blevet optrykt som illustrationer af den tids politiske og kulturelle stridigheder. Mindre har eftertiden fokuseret på *Corsarens* særegne politiske standpunkt, der ved sin bemærkelsesværdige elasticitet og sine indre modsætninger næppe passer helt ind i de mest vante kategorier. Endnu mindre har man udforsket de mulige sammenhænge mellem dette standpunkt og bladets nyskabende billedside. I den senere humanvidenskab synes det sidste spørgsmål at være endt i en i almindelig sparsomt afsøgt mellemfaglig zone, der hverken hører til den kanonisk værkfunderede kunsthistorie, den nutidsorienterede medievidenskab eller litteraturvidenskabens og historiefagets traditionsstærke orienteringer mod det skrevne ord.

På de følgende sider vil jeg bevæge mig ind i denne zone ved en undersøgelse af den politiske orientering i *Corsarens* første tre-fire årgange. Den gennemgående hypotese vil være, at bladets stregtegninger i de år blev væsentlige led i udviklingen af et særegent, vidtrækkende og bredt appellerende politisk standpunkt. Her findes et tidligt eksempel på samspil mellem moderne, demokratiserende politik og enkle visuelle udtryk med budskaber, som var tydelige og umiddelbart forståelige og 'salgbare' i den samtidige kontekst, men også nært knyttet til specifikke kommunikationskontekster og af samme grund flygtige og foranderlige.

I alle disse henseender kan man i *Corsarens* første årgange se elementer af en arv af visuel politik, som har udfoldet sig videre i eftertiden: Politisk-ideologiske standpunkter er som bekendt blevet rituelt symboliseret med figurer (kors, roser, hammer og segl osv.) og farver (rød, blå, brun, sort, grøn). I vores egen samtid har pressebilleder og satiretegninger vist sig at kunne udløse internationale konflikter, og en meget stor del af den daglige kommunikation om fælles anliggender foregår gennem hastige billeder og minitekster på Facebook, Twitter og Instagram. De følgende sider skal dermed ikke kun bidrage til udforskningen af

1840'ernes politiske tanker og kulturer, men også til nyere forskningsinteresser for visuel politik og visuel historie i bredere forstand.¹

DEN FATTIGE MAND SOM VISUEL POLITIK

En mager, pjaltklædt mand mødte læserne af det danske satiriske ugeblad *Corsaren* i begyndelsen af november 1841. Han havde tydeligvis sultet længe. Blikket var mørkt og mat, livsviljen sløvet, og hvad han havde tilbage af livsvilje gik med at suge på en kødløs knogle. Den arm, der holdt knoglen til munden, var ikke meget tykkere end knoglen selv. Den anden arm holdt tiggerhatten med den næste lige så nøgne knogle i. Dette næringsfattige måltid var efter alt at dømme resultatet af et ydmygende gadgetiggeri.

Under den simple stregtegning stod blot en enkelt sætning: "Et nøisomt Folk har mange Ressourcer mod ugunstige Aar."² Det var en harsk, usmilende satire, tydeligt rettet imod den fremherskende holdning, at fattigdom er selvforskyldt, forårsaget af stupiditet eller ansvarsløshed blandt de fattige selv – og dermed uværdigt til egentligt politisk opmærksomhed. Tegningen skulle herimod ikke kun vække moralsk medfølelse, men også politisk vrede.³

Ud fra kunstneriske kriterier ville det være let at affærdige tegningen som trivielt. Det er der da også en ret lang tradition for at gøre. *Corsaren* udkom fra 1840 til 1855 med forfatteren Meir Goldschmidt som grundlægger og redaktør indtil 1846. Mange har især hu-



„Et nøisomt Folk har mange Ressourcer mod ugunstige Aar“.

*Den sultende mand.
Fra Corsaren nr. 57, 3. november 1841.*

1 Se ikke mindst Bleiker: *Visual*; og Magnussen, Sinclair & Sylvest: *Visuel historie* (perpektiverende anmeldt i Schmidt: 'Se på historien'). Til en vis grad kan man forstå den nyere interesse for det visuelle i historien i forlængelse af velkendte tilgange til ny kulturhistorie, politisk kultur og den specifikke strømning, man efter tysk forbillede ofte kalder for ny politisk historie. Se f.eks. Frevert & Haupt, *Neue Politikgeschichte*; Duedahl m.fl. *Ny politisk*. Og nok findes der eksempler på mere indgående arbejde med visuel kultur og politik i disse sammenhænge, f.eks. Lynn Hunts og Jack Censers internetressource *Imaging the French Revolution* (som nu vistnok – måske symptomatisk – er nedlagt), men de fylder ikke meget i forskningslandskabet.

2 *Corsaren*, nr. 57, 3.11.1841.

3 Spørgsmålet om fattigdom i den moderne, industrielt udviklede verden var ganske vist blevet diskuteret i anden halvdel af 1830'erne, også i den danske offentlighed, men den dominerende holdning var længe, at denne form for armod i det væsentligste var selvforskyldt, og at offentlig hjælp kun ville anspore de fattige til dovenskab. Se f.eks. de lange udredninger i *Fædrelandet* 3.6.1837, 10.6.1836, 'Nogle Bemærkninger om de engelske Fabrikarbejderes Kaar'; *Kjøbenhavnsposten* 11.1.1838, 15.1.1838 og 16.1.1838, 'Om Pauperismus'.

sket bladet for i midten af 1840'erne at have drillet Søren Kierkegaard med hans excentriciteter, hvorpå den angrebne svarede igen ved at karakterisere *Corsaren* som et smudsblad. I kraft af Kierkegaards enorme betydning for eftertiden har den affærdigelse haft gode kår for at leve videre⁴ Men *Corsaren* var meget mere end et smudsblad.

Bladets erklærede formål var at være en kritisk røst, uafhængig af de etablerede politiske og kulturelle standpunkter.⁵ En del senere kommentatorer har da også understreget, at *Corsaren* fortjener anerkendelse i dansk litteratur- og kulturhistorie. Især med den samlede pragtudgave fra årene 1977-1981 af Goldschmidts årgange af *Corsaren* tog man et væsentligt skridt hen mod i det mindste en litteraturhistorisk kanonisering af bladet, ligesom flere litterater har skrevet Goldschmidt frem som en af de store danske forfattere fra midten af 1800-tallet.⁶ Et lille, markant udvalg af *Corsarens* talrige illustrationer er blevet genoptrykt ofte, og nogle forskere har understreget *Corsarens* nyskabende rolle som satirisk, politisk organ i en dansk kontekst, hvor aviser og blade typisk kun bestod af tekst (nogle gange let pyntet med faste, budskabsløse vignetter) og enten var meget seriøse, ordrige udgivelser henvendt til et lille elitepublikum eller skandale- og sensationsmættet underholdning til de lavere klasser.⁷ Der er imid-

4 Overblik over Kierkegaard-*Corsaren*-striden findes i Bredsdorff: *Goldschmidts*, 91-139; med større fokus på tegningerne i Thing: *De danske*, 66-74. Undersøgelser af Goldschmidts og Kierkegaards komplicerede indbyrdes forhold også ud over striden findes i Kondrup: 'Meir Goldschmidt'; og Tudvad: *Stadier*, 436-451.

5 Se især 'En Toast, der kan gjælde som Program', *Corsaren*, nr. 1, 8.10.1840; "Hans Haand skal være imod Alle og Alles imod ham", *Corsaren* nr. 10, 8.1.1841.

6 Andersen: *Corsaren*; Bredsdorff: *Goldschmidts*; Andreassen: 'Efterskrift'; Brøndsted: *Goldschmidt*; Ober: *Goldschmidt*, især 22-27; Rubow: *Goldschmidt*, 18-28; Brandt: *Goldschmidt*; Brøndsted: *Goldschmidts fortællekunst*. Til Goldschmidts liv og virke i almindelighed er Brøndsted: *Goldschmidt* nyttig til overblik og rummer gode iagttagelser, især på det skønlitterære område, men er også tilbøjelig til ret hastige generaliseringer, der udjævner forskellene mellem de mange skift i Goldschmidts åndelige udvikling. Wentzel: 'Udvikling og påvirkning' inddeler herimod Goldschmidts liv i en række adskilte faser, hvilket er nyttigt, men også bliver for grovmasket til at indfange de ofte dramatiske holdningsudsving hos *Corsar*-redaktøren over ret korte tidsintervaller. Kyrre: *Goldschmidt* er mere detaljeret, men mindre reflekterende. Alle disse skildringer af Goldschmidts virke – og flere af de tidligere nævnte – bygger ofte rigeligt uforsigtig på forfatterens egen retrospektive selvfremsættelse i Goldschmidt: *Livs Erindringer*, der rummer talrige væsentlige oplysninger, betragtninger og miljøskildringer, men ofte med selvbiografiens bedrageriske harmonisering og selvretfærdiggørelse. Som litteraten Poul V. Rubow kort bemærkede, talte Goldschmidt selv senere "med nogen Fornægtelse" om *Corsaren*, og "[un]der Udarbejdelsen af det meget omfattende Afsnit om *Corsaren* i *Livserindringerne* har han vist nok kun af og til konsulteret de ganske vist enorme Bind, hvori han havde nedlagt sin Ungdoms Heltemod og Flamme." Både til historisk præcisering og til vurderingen af Goldschmidts skiftende holdninger i 1840'erne er de solide samlinger af hans dagbøger og korrespondance uundværlige: Borup: *Breve fra og til*; Borup: *Meir Goldschmidts breve*; Ober: *Goldschmidts Dagbøger*.

7 Se, til den sidste kategori, Liebst: 'Småborgeren'; Davidsen: *Fra det gamle*, 272-94. Til overblik, se Jensen: *Dansk mediehistorie*, 99ff.

lertid langt mellem de egentlige undersøgelser af *Corsaren*-tegningerne. Selv de grundigste studier af *Corsaren* som litteratur vier sigende nok kun illustrationerne nogle få, ringeagtende bemærkninger om det lave kunstneriske niveau og de primitive reproduktionsteknikker.⁸ Kunsthistorikerne har ignoreret de tegnninger, vel nok fordi de ikke har fremstået som egentlig kunst, mens presse- og politikhistorikerne hovedsagelig har interesseret sig for *Corsaren* overordnede rolle som oppositionsblad i tidens kampe om pressefrihed og censur – uden at udforske dets standpunkts særtræk eller at tilkende dets grafiske udtryk nogen videre betydning.⁹ *Corsarens* billedside er derimod blevet lidt mere indgående behandlet i en række skrifter om satiretegningens genre- og stilhistorie, men uden nøjere analyser af forbindelser til den bredere politiske kulturhistorie.¹⁰

Franske og britiske historikere har derimod gennem de senere år peget på, at kontekstuelle analyser af satiretegninger fra den periode – herunder Henry Mayhews konservative blad *Punch* (1841-1992) og Charles Philipons anderledes regimekritiske *La Caricature* (1830-35) og *Le Charivari* (1832-1937), hvoraf den sidste mere eller mindre direkte inspirerede den danske *Corsaren* – kan fremdrage væsentlige aspekter af samspillet mellem visuel og politisk kultur som led i en voksende fornemmelse af modernitetskultur hen mod midten af 1800-tallet.¹¹ Denne artikel kan på et generelt plan ses i forlængelse af disse bestræbelser. Det handler her ikke først og fremmest om at analysere tegningerne som værker, men snarere at undersøge deres form, indhold, kontekst og budskaber i deres brugs-sammenhæng som kilder til og faktorer i deres samtid.¹² Det at udforske samspillet mellem visuel fremstilling og politik i *Corsaren* er dog heller ikke bare et spørgsmål om at overføre og anvende de tilgange, der er udviklet til det britiske og franske materiale. Der sker noget med undersøgelsesperspektivet, når fokus flyttes fra 1800-tallets europæiske centre for politisk og kulturel nyskabelse som Paris og London til en mere perifer storby som København. Undersøgelsen kommer her ikke blot til at dreje sig om, hvordan nye træk af satirepressen opstod eller blev reproduceret i overførelsen til nye steder, men også hvordan de træk blev

8 Andreasen: 'Efterskrift', 43-44; Bredsdorff: *Goldschmidts* 39 og 142-43. Lignende vurderinger findes i Jensen: *Karikatur-Album*, bd. 2, 371; Kruuse: *Danske Streger*, 37-53. Afsnittene om *Corsaren* i Thing: *De danske*, 45-91, vier betydeligt større opmærksomhed til de visuelle aspekter af bladet, men går dog ikke videre til mere indgående analyser af dets politik.

9 Jensen: *Presse*, 143 og 320, Jørgensen: *Trykkefrihedsspørgsmaalet*, 244f, 256f og 259f; Jørgensen: *Tidsskriftspressen*, 96-98 Kirchhoff-Larsen: *Den danske*, 259-319; se også f.eks. Bjørn: *Fra reaktion*, 248f.

10 Jensen: *Karikatur-Album*; Kruuse: *Danske Streger*; Thing: *De danske*; Seidel: *Til stregen*.

11 Kerr: *Caricature*; Chu & Weisberg: *Popularization*; Lerner: *Graphic Culture*; Koch: *Le Charivari*. Interessante perspektiver og britiske eksempler (der ikke havde samme mærkbare afsmitning på samtidens danske karikaturtegninger) udforskes i Maidment: *Comedy*.

12 Dette må siges at være en tilgang under udvikling, men der er gode betragtninger over udfordringerne i bl.a. Magnussen, Sinclair & Sylvest: *Visuel historie*; Andersson, Berggren & Zander: *Mer än tusen*; Schmidt: 'Se på historien'.

tilpasset og videreudviklet på dette nye sted og i dets specifikke politisk-kulturelle kontekst.

Den førømtalte tegning af den sultende mand kan give et første blik ind i den visuelle politik, som *Corsaren* udviklede i sine første år (dvs. cirka 1840-43). Som jeg vil argumentere for i det følgende, kan dette betegnes som et borgerrepublikansk, demokratiserende standpunkt, kendetegnet ved social kritik, antinationalisme og fordringer om borgernes politiske engagement; en tilpasning af udenlandske (især franske) politiske opfattelser til danske forhold. Dette standpunkt havde nok fjerne aner i Struensee-tidens og 1790'ernes ophedede politiske udviklinger, og dets specifikke udformning i *Corsaren* havde aktuelle forudsætninger i 1830'ernes kampe mellem den liberale opposition og enevældens forsvarere samt i tilspidsningen af de stridigheder under den store forfatningsdebat efter tronskiftet i 1839, hvor oppositionen anede nye muligheder.¹³ Ikke desto mindre virkede *Corsarens* standpunkt chokerende uvant i datidens danske politisk-kulturelle landskab, som i almindelighed var kendetegnet ved en idealistisk-romantisk diskurs og en årelang strid mellem (national-)liberale krav om en konstitutionelt-monarkisk nationalstat på den ene side og konservative forsvar for den eksisterende enevældige helstat på den anden. Det betød dog omvendt ikke, at bladet konsistent forsvarede yderligtgående, innovative holdninger. *Corsarens* politik var også til stadighed mærket af sin tilblivelseskontekst, der viste sig i den som markante indre modsætninger, levn af ældre politiske diskurser og dermed også ustabilitet i standpunktet. Det banebrydende nye ved *Corsarens* position blev dermed også både karakteristisk flygtigt og forbigående – men måske ikke af den grund mindre signifikant.

DEN ORGANISKE ENHED UDSAT

Mange af *Corsarens* illustrationer, herunder de berømte Kierkegaard-karikaturer, blev tegnet af Peter Klæstrup og xylograferet af Andreas Flinch. Det er ikke helt så sikkert, hvem der stod bag tegningen af den fattige mand i 1841, og hvilke præcise politiske eller kulturelle formål tegneren havde. *Corsarens* billeder viser meget lidt af de former for individualitet og dybde, som typisk forbindes med egentlig kunst. Det var næppe heller hensigten, at billedet skulle rumme de træk. Illustratorens opgave var at udtrykke *Corsarens* budskaber visuelt, hvilket oftest var ensbetydende med at udtrykke Goldschmidts budskaber. Tegningerne måtte ofte produceres hurtigt, og deres mål var det øjeblikkelige blikfang og den hastige, tydelige kommunikation af et budskab eller en holdning – ikke den langvarige,

13 Holm: *Nogle Hovedtræk*; Holm: *Den offentlige*; Jensen: *Patriotismens*, 275-294; Bagge: *D.G. Monrads*; Jensen: 'Den unge'; Nygaard: 'D.G. Monrads'; Friisberg: *Ideen*; Vammen: *Den tomme*, især 106-139. Den i skrivende stund netop udkomne Horstbøll, Langen og Stjernfelt: *Grov konfækt* er også åbenlyst relevant her.

indtrængende kontemplation. De skulle ikke leve op til samtidens konventioner for kunst.

Ej heller var tegningerne underkastet samtidens fremherskende politikbegreb, hvormed også dele af 1830'ernes og 1840'ernes kunstneriske elite forbandt sig.¹⁴ Dette politikbegreb knyttede sig tæt til det dannede borgerskabs idealistiske verdensopfattelser og især til den politiske liberalisme, som kæmpede for friere forhold i den offentlige debat og for at erstatte enevælden med et konstitutionelt monarki. Netop i begyndelsen af 1840'erne trådte unge, energiske liberale kræfter frem med fornyet dristighed i anledning af det nylige tronskifte, hvor de liberale hæftede sig ved den nye kong Christian den Ottendes baggrund som bannerfører for den relativt liberale norske forfatning fra 1814.¹⁵ Det konstitutionelle monarki, som de liberale gerne så indført, skulle bygge på samvirket mellem monarken og en lovgivende og skatteudskrivende forsamling af sådanne borgerskabsmænd som den 'kerne' i folket, der i kraft af dannelse og sand individualitet var i stand til at ræsonnere uselvsk over det fælles bedste – hvad hverken det forældede aristokrati eller den udannede almue ifølge disse antagelser formåede. At en lignende antagelse om uformåen også gjaldt samtlige kvinder, blev opfattet som så selvfølgelig, at de færreste endda orkede at nævne det.¹⁶

Denne form for politisk liberalisme var distinkt moderne, forankret i forandringsens normalisering og i orientering mod fremtiden som et resultat af et langsigtet historisk fremskridt og en langsigtet historisk kamp. Men den var også karakteristisk romantisk i den forstand, at den fremstillede det kommende konstitutionelle monarki som en organisk forening af stat og folk i skarp modsætning til den hidtidige fragmentering i enkelte stænder og provinser.¹⁷ Ved sin sammen-tænkning af konflikt- og forsoningstanker, som hos Orla Lehmann, D.G. Monrad og mange af deres nære allierede i kredsen omkring dagbladet *Fædrelandet* på denne tid kom til udtryk i Hegel-inspireret historiefilosofi, viste denne liberalisme også et nært slægtskab med den mere almene åndshistoriske strømning fra 1830'erne og 1840'erne, som i dansk litteraturhistorie ofte betegnes romantismen og i højere grad end de ældre romantikere betragtede splittelse og kamp som forudsætninger for senere enhed.¹⁸ For så vidt som både den ældre, primært tyskinspirerede romantik og den nyere, mere fransk og engelsk inspirerede ro-

14 Grand & Oelsner: 'Politisering'.

15 Se f.eks. Juelstorp: 'Den store'; Christensen: *En analyse*, 33-10; Glenthøj: 'Et norsk'.

16 Den grundigste idé- og begrebshistoriske udforskning af 1800-tallets europæiske liberalisme er Leonhard: *Liberalismus*. Danske eksempler udforskes i Bagge: *D.G. Monrads*; Jensen: *Den unge*; Friisberg: *Ideen*; Nørgaard: *Demokratiet*, 155-198; Nygaard: 'D.G. Monrads'; Vammen: *Den tomme*, 106ff; Nevers: 'Frihed'.

17 Se f.eks. Nygaard: *Kærlighedens samfund*, 38-40; Friisberg: *Ideen*, 114-35.

18 Nygaard: 'Hegelianism'; Jensen: 'Den unge'; Jensen *Den unge*, 140ff; Friisberg *Ideen*, 143-154; Jensen: 'Den politisk-historiske'; Billeskov Jansen, 148ff; Bagge: *D.G. Monrads*, 21 og passim; Bagge 'Levned'; Bagge: 'Om opfattelsen', 327 og passim.

mantisme byggede på idealer om organisk enhed af det forskelligartede, kan begge strømninger dog med fordel karakteriseres som romantiske i bred forstand, dvs. forstået som en vedvarende opposition mod af modernitetens atomisering, fragmentering, kvantificering og affortryllelse.¹⁹ Følgelig kunne 1830'erne og 1840'ernes i bred forstand romantiske liberalisme siges at fremstille det traditionelle ideal om enheden af det gode, det sande og det skønne i nye former. Og det var en vision for en relativt nær, opnåelig fremtid, begrebet med udgangspunkt i allerede eksisterende elementer og igangværende processer, som den nye konge ville kunne fremme afgørende, hvis han ønskede det. I lande som Frankrig, Belgien, Norge og Storbritannien havde disse liberale principper jo allerede skaffet sig et vist institutionelt grundlag.

Så langt rakte den nye konges reformiver dog slet ikke. Han ville grundlæggende opretholde den enevældige helst at ved nænsomme fornyelser og justeringer af dens særlige afbalanceringer mellem forskelligartede befolkningsgrupper og regionale identiteter. Til trods for denne afvisning af de liberale projekter gav selve fornemmelsen af nye reform-muligheder imidlertid anledning til en intens debat om forfatningsspørgsmålet i de første par år af 1840'erne. Her kom de politiske skillelinjer mellem liberale og konservative strømninger til udtryk langt tydeligere end før.²⁰

Denne diskussion var dog stadig – som næsten overalt i Europa – afgrænset til en lille, meget flittigt talende og skrivende elite. De tanker, som prægede debatten, handlede også fortsat mest om ideale principper for statens historiske udvikling, friheden og den organiske enhed af forskelligartede bestanddele. *Corsarens* tegning af den forarmede, sultende mand trak ganske anderledes spørgsmål frem i den politiske debat: sociale problemer, økonomisk krise og fattigdom. Tegningen mindede om, at den attråede forsoning mellem samfundets modsætninger måske ikke var helt så nærliggende endda. Da det sande (i faktisk forstand) ikke var godt, kunne de visuelle fremstillinger af det sande heller ikke være skønne.

Idet *Corsarens* tegning påpegede en kløft mellem de samfundsmæssige realiteter og de fremherskende idealiserede fremstillinger af dem, formåede den dermed også at vise, at de høje idealer om organisk sameksistens reelt var udskudt til en fjernere og mere vidtrækkende forandret samfundsmæssig fremtid end den, de ordførende liberale forestillede sig.²¹ *Corsarens* bedrift i denne sammenhæng var således ikke så meget at indføre helt nye værdier eller kriterier i den politiske offentlighed. Det var snarere at omarrangere de strukturelle elementer af det allerede etablerede romantiske udsyn. Med tegningen af fattiglemmet anerkendte

19 Se hertil Löwy & Sayre: *Romanticism*; Henriksen: *Ideologihistorie*.

20 Jensen: *De danske*, bd. 2, 210ff; Petersen: *Betænkninger*; Juelstorp: 'Den store'; Bagge: 'Ørsted'; Nygaard: 'Konservativ'; Baagø: *Magister*, 346-57; samt i almindelighed *Dagen*, *Adresseavisen* og J.L. Heibergs *Intelligensblade* i begyndelsen af 1840'erne.

21 Andreasen: 'Debatten' konceptualiserer dette som en 'vending mod virkeligheden' i de nyskabende dele af samtidens danske litteratur.

bladet nuets mangelfuldhed, vurderet ud fra de veletablerede romantiske idealer som målestok for kritik.

Det var ingen rent moralsk kritik heller. I et politisk debatklime, hvor de liberale idealer stod over for frygten for social revolution på den ene side og udsigten til konservativ reaktion fra staten på den anden side, herunder en ofte ret bastant presseensur, blev *Corsarens* udgivelse af et billede på fattigdommen uvægerligt også en politisk handling i sig selv. Det var samtidig et udtryk for solidaritet med de dele af samfundet, som var fordømt til at være grimme – og som efter *Corsarens* åbenlyse opfattelse ikke var fordømt til det ved deres egen mangel på fornuft eller nøjsomhed, men tværtimod af uheldige sociale omstændigheder og af samfundselitens politiske vrangopfattelser. Tegningen bør dermed næppe opfattes blot som et eksempel på billedkunst i politikens tjeneste. Den var snarere et stykke socialt engageret visuel kultur, der på en og samme tid udfordrede nogle af samtidens fremherskende ideologiske og diskursive grænsedragninger: mellem kunst og samfundskritik; mellem politik og fattigdom; mellem det evige og det timelige; mellem det ideale og det blot 'reale'; mellem det høje og det lave.

Den egentlige kerne i folket var ifølge *Corsaren* ikke borgerskabet, men almuen, som bladet hævdede at tilhøre ”med vore inderligste Sympathier.”²² De sympatier forbandt bladet i denne periode udtrykkeligt med den politiske arv efter den franske revolutions yderligtgående elementer. Siden maj 1841 havde *Corsaren* som fast motto på sin forside proklameret: *Ça ira, ça ira!* (Det går, det går!) – de radikalt antiaristokratiske sans-culotters valgsprog fra begyndelsen af 1790'erne. Fra sommeren 1842 blev det samme motto visuelt relanceret i en tegning af et sørøverskib med tre flag: piratflaget med dødningshoved og knogler, den revolutionære trikolore og endelig en fane med sans-culotternes slagord påskrevet.²³

REPUBLIKANISME I BILLEDER

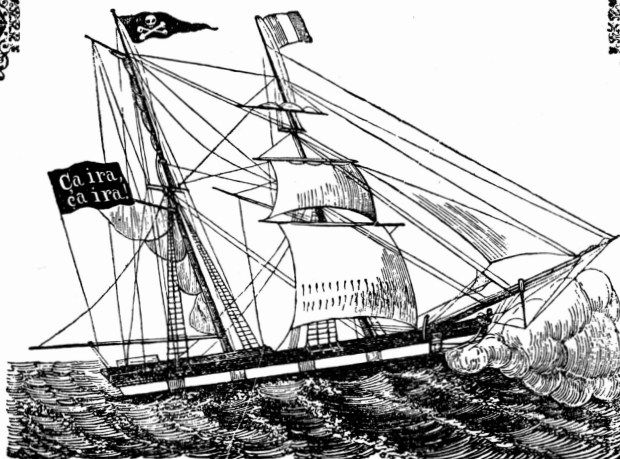
Disse ytringer og symboler placerede *Corsarens* politik fra begyndelsen af 1840'erne i samme ende af det politiske spektrum som det ikke-illustrerede dagblad *Kjøbenhavnsposten*. I 1830'erne havde *Kjøbenhavnsposten* udviklet sig til den liberale oppositions dristige hovedorgan – en rolle, som dagbladet *Fædrelandet* nu havde overtaget. Men under den bogligt selvudlærte drejersvend J.P. Grünes redaktion udviklede *Kjøbenhavnsposten* sig fra begyndelsen af 1840'erne til noget så uhørt som et erklæret demokratisk standpunkt. I første omgang ytrede denne holdning sig i fordringen om almindelig valgret for alle myndige mænd. I stigende grad lagde bladet også vægt på, at den politiske bemyndigelse af almuen måtte ske i tæt sammenhæng med udjævningen af social og økonomisk ulighed.²⁴

²² 'Brødets Dyrhed', *Corsaren* nr. 51, 22.10.1841.

²³ 'Ça ira, ça ira!', *Corsaren* nr. 27, 7.5.1841.

²⁴ Stender-Petersen: *Kjøbenhavnsposten*; Jessen: *En redegørelse*; Nygaard: *Det røde*, 113-140.

Corsaren.



N^o 96.

Fredagen den 22^{de} Juli 1842.

Ansvarhavende Redacteur, Udgiver og Forlægger:

N. W. Morthensen,
Cand. philos.

Corsarskibet mellem politisk pirateri og fransk revolution. Samtidig tegning af Wilhelm Marstrand og først offentliggjort mange år senere. Her lånt fra Bredsdorff: Goldschmidts 'Corsaren'.

Både *Kjøbenhavnsposten* og *Corsaren* bidrog således til at udvide landskabet af politiske holdninger i den danske – og fortrinsvis den københavnske – offentlighed. 1830'ernes politiske stridigheder havde i det væsentlige taget form af et toleddet strid mellem liberale og konservative positioner. I 1840'erne udfoldede sig derimod på europæisk plan et trekantsforhold af liberalisme, konservatisme og mere radikale positioner. De sidstnævnte udgjorde i sig selv et helt felt af nyudviklede eller opdaterede standpunkter og begreber: demokrati, der som alment

princip betød lighed mellem borgerne, men som distinkt politisk position især blev kendetegnet ved den fordringen om almindelig mandlig valgret, som *Kjøbenhavnsposten* formulerede mænd; socialisme, der først og fremmest betød kooperative løsninger på arbejdernes nød som middel til større lighed; og kommunisme, dvs. ønsket om udstrakt lighed og fælleseje til produktionsmidlerne. Hvert af disse nye venstrefløjsstandpunkter tog – ligesom *Corsaren* – afsæt i understregninger af den temporale udsættelse af det romantiske samhørighedsideal og i politisering af såvel social ulighed som store befolkningsgrupper, der hidtil havde været regnet for politisk irrelevante.²⁵

Corsaren og dens redaktør var nået frem til dette standpunkt ad en kroget vej. Goldschmidts politisk-ideologiske standpunkter var fra første færd kendetegnet ved bekendelser til friheden som værdi og ved fordringer om øget politisk bevidsthed og engagement blandt større dele af befolkningen, men de præcise implikationer af de to kerneelementer i hans udsyn var uhyre omskiftelige. Som helt ung redaktør af lokalaviserne *Næstved Ugeblad* og *Sjællands-Posten* i slutningen af 1830'erne havde han hyldet den nye frihedsånd i kølvandet på de europæiske revolutioner i 1830-31 – i pagt med almindelig liberal diskurs.²⁶ I sin kortvarige rolle som redaktør af det kongevenlige dagblad *Dagen* i sommeren 1840 indtog han derimod en konservativ holdning og afviste det liberale forfatningsønske som et forhastet og abstrakt moderniseringsprogram i strid med stemningen i folket. "[D]enne politiske Jernbanefart" efterlod flertallet af hans majestæts undersætter bag sig på perronen, skrev han.²⁷

Kun få uger senere kundgjorde hans programerklæring i det første nummer af *Corsaren* et tredje standpunkt: uafhængigheden forstået som en gylden mellemvej mellem liberal reformiver og konservativ bevaring – en aktivt kæmpende "Juste-milieuhed", der skulle ligge "ligesaa langt fra de Radicales voldsomme Omstyrtningsiver som fra de Conservatives usigelige Vedligeholdelseslyst, lige saa langt fra ubetinget Fjendskab mod Kongens og Regjeringens Foranstaltning-

25 Danske genklange af socialisme og kommunisme udforskes i Nygaard: *Det røde*; Nygaard: *Kærlighedens samfund*. Demokratibegrebets forvandlinger studeres i Nevers: *Fra skældsord*; Nørgaard: *Demokratiet*; Nygaard: 'Demokratibegrebets'. På baggrund af *Corsarens* kritik af fattigdommen, de sociale eliter og liberalismen som en snæver borgerskabsideologi har flere senere kommentatorer karakteriseret Goldschmidts standpunkt i 1840'erne som en slags socialisme. Se især Bredsdorff: *Goldschmidts*, 84-89; Borchsenius: 'Goldschmidt', 251-254; Brøndsted: *Goldschmidt*, 98. I sin tid som *Corsar*-redaktør forbandt Goldschmidt imidlertid ikke udtrykkeligt sin venstrefløjskritik af liberalisme og konservatisme med socialismebegrebet, men tværtimod med republikanismebegrebet.

26 *Sjællandsposten* 23.07.1839, [Meir Goldschmidt]: 'Det unge Danmark'. Se også *Sjællandsposten* 20.7.1839, [Meir Goldschmidt]: 'Henrik Hertz's: "Stemninger og Tilstande"'; om frihedsbegrebet i *Sjællandsposten* 4.1.1840; den positive modtagelse af D.G. Monrads liberale *Flyvende politiske Blade* i *Sjællandsposten* 29.2.1840; samt genmælet mod Claudius Rosenhoff i *Sjællandsposten* 21.3.1840. Goldschmidts tidlige journalistik behandles – desværre ikke særligt grundigt – i Haslund: *Mejer og magthaverne*.

27 *Dagen* 6.8.1840, Meir Goldschmidt: 'Noget om og til Oppositionen'.

ger som fra ubetinget Daddel mod de Liberales Agitationer og hele Færd.”²⁸ Tre måneder senere, i januar 1841, blev denne uafhængighed understreget tydeligere – og noget mere radikalt – ved lignelser til jødens uafhængighed over for samfundets partier:

[Den] eneste gode Sort juste-milieu-Folk ere de, som nedstamme fra Abrahams Søn Ismael, om hvem Guds Engel sagde, at han skulde være det vilde Æsel lig; hans Haand skulde være imod Alle og Alles imod ham. Af denne Race er 'Corsaren' det eneste nulevende Afkom.²⁹

Da *Corsaren* så i 1841 lånte slagord fra den første franske revolution og kritiserede armoden, relancerede bladet de velkendte principper om frihed, organisk

28 'En Toast, der kan gjælde som Program', *Corsaren* nr. 1, 8.10.1840. Se også 'Stændervalgene', *Corsaren* nr. 6, 11.12.1840; 'Brev fra Danmark til Udlandet Aar 2040', *Corsaren* nr. 7, 17.12.1840; 'Hans Haand skal være imod Alle og Alles imod ham', *Corsaren* nr. 10, 8.1.1841; 'Brev til en fremmed Dame, som nylig er ankommen hertil fra Tydskland', *Corsaren* nr. 35, 2.7.1841. I overensstemmelse med Goldschmidts egen retrospektive harmonisering af sine skiftende politiske standpunkter (Goldschmidt: *Livs Erindringer*, 162f og passim) tolker Brøndsted: *Goldschmidt*, 55, denne moderation som en taktisk manøvre for at "berolige censor og undgå at støde borgerskabet bort, inden man havde fået tag i det." At truslen om censur har spillet en væsentlig rolle i udformningen af bladet, kan der næppe være tvivl om. Men Goldschmidt gik meget videre her, end han behøvede, og hans politiske standpunkt var langt mere omskifteligt, end han selv ville være ved i tilbageblik, og midt i al omskifteligheden var hans argumentation mod den liberale opposition relativt stabil, uanset om han kritiserede den opposition fra venstre eller fra højre.

29 'Hans Haand skal være imod Alle og Alles imod ham', *Corsaren* nr. 10, 8.1.1841. Se tilsvarende kritikken af det principløse kompromis i 'Victoria! Friheden er solgt!', *Corsaren* nr. 20, 19.3.1841. Den citerede passage er i øvrigt en af meget få referencer til det jødiske fra Goldschmidts hånd i disse ungdomsår. Derfor er der grund til at tage forbehold over for udlægninger af den specifikt jødiske tænkning som det vedblivende omdrejningspunkt for Goldschmidts virke som helhed – en udlægning i pagt med den ældre, erindringskrivende Goldschmidts egen selvopfattelse (se f.eks. Brøndsted: *Goldschmidt*). Vel har Goldschmidts baggrund og opvækst i levittisk jødedom uden tvivl præget hans voksenlivs stadige konflikt mellem fornemmelser af fremmedgjorthed og en konflikt mellem tilpasningsiver og distanceringsstrang, og med den delvis selvbiografiske debutroman *En Jøde* fra 1845 (skrevet 1843-45) knyttede han selv disse elementer sammen, ligesom han endnu stærkere gjorde det fra 1850'erne og frem (se hertil også Gurley: *Meir*; Ober: 'Main Currents'; Simonsen: 'Formidlende'). Men *En Jøde* blev netop udarbejdet efter de første, politisk-radikale årgange af *Corsaren*, hvor det jødiske element i hans verdensopfattelse meget sjældent dukkede op. Og i betragtning af, at 1840'ernes radikale politiske standpunkter blev udviklet i vidt forskellige befolkningsgrupper, er det nok rimeligt at konkludere, at det jødiske hverken var en nødvendig eller en tilstrækkelig betingelse for hans og *Corsarens* radikale standpunkt i begyndelsen af 1840'erne og atter i 1848. Hans senere tilbagevenden til radikale standpunkter omkring 1848 knyttede sig endda tværtimod udtrykkeligt til kristendommen, hvilket jeg vender tilbage til nedenfor. Frederik Dreier kunne desuden i 1852 gengive rygter om, at Goldschmidt en overgang i 1847 betegnede sig som ateist (Dreier: 'Goldschmidt', 242). Goldschmidt begyndte og endte sit liv med jødedommen, men i 1840'erne shoppede han også rundt i religiøse anliggender – lidt ligesom han gjorde det på politikens gebet.

Skizzer. VIII.



- 1) Dagen. 2) Folkeavisen. 3) Berlingske. 4) Fædrelandet. 5) Kjøbenhavnsposten. 6) Corsaren. 7) Figaro.

Kronen og de politiske blade fra det monarkistiske højre til det republikanske venstre. Corsaren nr. 59, 17. december 1841.

sammenhæng, folkelig oplysning og politisk uafhængighed i en fjerde skikkelse: republikanismen. Goldschmidts brug af dette begreb indebar stadig ikke nødvendigvis nogen anfægtelse af kongens magt – og endnu mindre tilslutning til fordringen om en juridisk forfatning. Imod det, der var "ultra-ultra-constitutionelt" var *Corsaren* og Goldschmidt "endnu mere ultra-ikke-constitutionelle."³⁰ Republikanismens hensigt var i denne sammenhæng snarere et spørgsmål om aktivt og oplyst medborgerskab – altså hvad man allerede i det senere 1700-tals offentlige diskussioner havde idealiseret som borgerdyd, men i stigende grad kaldte for almenånd. Det gjaldt om at højne borgernes politiske bevidsthed om og tilknytning til staten.³¹ I den henseende forbandt Goldschmidt og *Corsaren* sig med, hvad man

³⁰ Prof. Schouws "Dansk Ugeskrift", *Corsaren* nr. 82, 22.4.1842.

³¹ Se hertil især 'Den republikanske Aand eller Beviis for, at Kongen ynder de republikanske Tendentser. (En Prædiken)', *Corsaren* nr. 55, 19.11.1841. Elementer til Goldschmidts og *Corsarens* republikanisme er undersøgt i Bredsdorff: *Goldschmidts*, 77-89; og Andreasen: 'Efterskrift', 22-27. Ingen af dem kontekstualiserer dog Goldschmidts standpunkt. Som Goldschmidt selv påpegede, gjorde han i den udtrykkelig bekendelse til republikanske

i nyere politisk idehistorie og politisk teori har udforsket både historisk og normativt som værdirepublikanisme (frem for forfatningsrepublikanisme), som borgerrepublikanisme og som dydsrepublikanisme og forbundet med en lang række politiske tænkere fra især Machiavelli og frem, men sjældent har udforsket i fortidens politiske hverdagsprog.³² Det mere end noget andet var, hvad Goldschmidt søgte i arven efter den franske revolution.

Corsaren fremstillede sig nu klart som placeret til venstre for både de konservative, de liberale og de kredse inden for den samfundsmæssige elite, som støttede den ene eller anden af disse gammelkendte retninger. Denne placering på det politisk-ideologiske landkort viste sig også i billedform: En tegning fra december 1841 viser kongens krone på en pæl højt over jorden med gardere til begge sider. Forbi kronen passerer små figurer, der ikke har individuelle træk, men til gengæld hver personificerer et af hovedstadens markante holdningsblade. Længst til højre bukker *Dagens* og *Folkeavisens* personificeringer så dybt, at næsen nærmest rører jorden. *Berlingske Tidende* er også kongevenlig, men på en knap så højspændt facon. Det liberale *Fædrelandet* hilser monarken, men beholder hatten på. Den demokratiske *Kjøbenhavnsposten* synes demonstrativt at ignorere hele optrinnet. *Corsaren* selv bærer derimod sin stok, som var den et våben, klar til den revolutionære opstand. Den sidste publikation, den kommende Tivoli-grundlægger Georg Carstensens underholdningsblad *Figaro*, virker hinsides politiske hensyn, men hilser dog respektfuldt på kongen fra sin vogn. Underholdningsbranchen trivedes ganske fint under det politiske autokrati.³³

Corsarens modstand mod både den konservative royalisme og det gamle aristokrati lå til en vis grænse i forlængelse af 1830'ernes liberalisme. Dette kan man se i en anden satirisk stregtegning fra bladet, *Aristocraten og Borgeren*, hvor en aristokrat med sit stamtræ i hånden står på en stige, som holdes af en ikke-adelig borger. "Pas blot nøje paa! Holder Du fast," spørger aristokraten. "Jo, Herre; De skal ikke falde."³⁴ Optrinnet understreger åbenlyst, hvor prætentios adelsmanden er, og hvor skrøbelig hans position er. Borgeren fremstilles derimod tvetydigt. Har han mod og styrke til at lade aristokraten styrte? Eller er han fej og stupid nok til fortsat at støtte den gamle magt?

principper fælles sag med den ved 1840'ernes begyndelse endnu klart enevoldskonservative filosofiprofessor F.C. Sibbern. Se Sibbern: *Om Skattebevillingsret*, 4 og 44; og 'Sibbern og Lehmann, *Corsaren* nr. 75 1.4.1842. Til almenånds- og borgerdydsforståelse se f.eks. Johan Christian Schønheider: 'Om Almeensaand', *Minerva* 4, 1793, 1-26; *Kjøbenhavnsposten* 28.08.1838, Carl von Rotteck: 'Om Almeensaand'; Bagge: 'Akademikerne'; Damsholt: *Fædrelandskærlighed*; Engelhardt: *Borgerskab*.

32 Se i almindelighed Pettit: *Republicanism*; Skinner: *Liberty*; Pocock: *Macchiavellian*. Mere direkte relevant til analysen af republikanismebegrebet på Goldschmidts tid er Deseure: 'Republican'; Breckman: 'Arnold Ruge'; Moggach: 'German Republicans'.

33 *Corsaren* nr. 59, 17.12.1841.

34 *Corsaren* nr. 58, 10.12.1841.

Skizzer.
VII.
Aristocraten og Borgeren.
„Die Schafe halten ja allein
Den Adel noch zulebt“.
Hoffmann von Fallersleben.



Aristocr. Has blot noie paa! Holder Du fast?
Borg. Jo, Herre; De skal ikke falde.

Aristokraten i en udsat position.

Corsaren nr. 58, 10. december 1841.

forfatningskrav i retning af et dramatisk udvidet vælgerkorps og sociale reformer, der skulle sikre substantielt lige muligheder også for arbejderne.³⁷ Ikke alene tvivlede *Corsaren* på, at enten de aktuelle magthavere eller det udfordrende liberale borgerskab ville acceptere sådan en politik. Bladet undlod også konsekvent at fordre valgetretten udvidet til større skarer af befolkning. Reelt skulle almuen, der jo ifølge *Corsaren* selv var folkets egentlige 'kerne', ikke gives politisk indflydelse eller nogen selvstændig offentlig røst ud over, hvad sådanne organer som *Corsaren* udtrykte på almuens vegne. For så vidt viste *Corsaren* sig tilbøjelig til at videreføre nogle af de samme elementer af klasseideologi, som det ellers så effektivt kritiserede den liberale bevægelse for. I 1844 kunne *Corsaren* åbent og ironisk håne tyske arbejdere for at protestere mod de nye maskiner, der gjorde

Corsaren selv syntes længe at være usikker på, hvad kampen mellem aristokrati og borgerskab ville føre til. På den ene side tog bladet del i sympatien for Orla Lehmann, da denne liberale frontfigur i 1842 blev fængslet for angiveligt at have opviglet bondestanden imod den monarkiske stat.³⁵ På den anden side lagde *Corsaren* afstand til den liberale forfatningspolitik. Et konstitutionelt monarki efter de liberales ønsker ville ifølge bladet blot afføde en ny art tyranni, hvori det borgerlige penge- og dannelsesaristokrati ville træde i stedet for det gamle aristokrati af adelstitler og formelle privilegier.³⁶

I den henseende adskilte *Corsaren* sig afgørende fra *Kjøbenhavnsposten*, hvis politik snarere var en demokratisk udvidelse af det grundlæggende liberale

35 Se især 'Folket og de Conservative ved Lehmanns Domfældelse', *Corsaren* nr. 65, 28.7.1842.

36 'En Samtale mellem Publicum og "Corsaren"', *Corsaren* nr. 16, 19.2.1841; 'Oppositionspresen og Folket', *Corsaren* nr. 50, 15.10.1841; 'De tre Statsformer, betragtede fra Frihedens Standpunct. (at begynde med Absolutismen)', *Corsaren* nr. 54, 12.11.1841.

37 Nygaard: 'Internationalisme'.



Corsaren som frygtindgydende orientalsk despot, tronende under revolutionære høtve og sans-culotte-slagord. Samtidig tegning af Wilhelm Marstrand (og først offentliggjort mange år senere). Her lånt fra Elias Bredsdorff: Goldschmidts 'Corsaren'.

dem arbejdsløse. Disse arbejdere stillede sig i vejen for "Tidsaanden," dvs. det industrielle fremskridt.³⁸

Der lå imidlertid en anden form for afgørende politisk fornyelse i selve det forhold, at de tidlige årgange af *Corsaren* udtrykte social kritik ikke blot i ord, men også i billeder. Tegningerne henvendte sig til de bredere dele af offentligheden, som ikke nødvendigvis havde gået på universitetet eller kunstakademiet, men som ikke desto mindre læste energisk – om end deres læsestof typisk bestod

³⁸ 'Arbejder-Urolighederne i Tydskland', *Corsaren* nr. 201, 19.7.1844.

af populære romaner og føljetoner, hvoraf mange var oversatte værker af udenlandske forfattere som Eugene Sue eller Charles Dickens, hvis fortællinger ofte fokuserede på lignende, genkendelige spørgsmål om armod og menneskelig fornedrelse.³⁹ *Corsaren* overtog med stort held lignende fremstillingsteknikker og cirkulerede snart i et tusindtalligt oplag og med en betydeligt større læserskare. Som Kierkegaard syrligt anerkendte, blev *Corsaren* "det mest læste Blad i hele Kongeriget, læst af alle Stænder, fra de høieste til de laveste, læst af alle Aldere selv af Skolebørn."⁴⁰

Så hvor *Kjøbenhavnsposten* med blotte ord kæmpede for en ny, demokratiseret opfattelse af politik og dermed til en vis grad fortsatte den ældre elites diskursive praksisser til trods for sit demokratiske budskab – hvilket efter alt at dømme var med til at begrænse avisens udbredelse – udøvede *Corsaren* sin demokratisering i praksis ved tegningernes mere sanselige og letfattelig kommunikationsform, kombineret med satirisk humor. Denne form for politik appellerede til de grupper i middelstand og almue, som kunne se sig ekskluderet af de førende li-

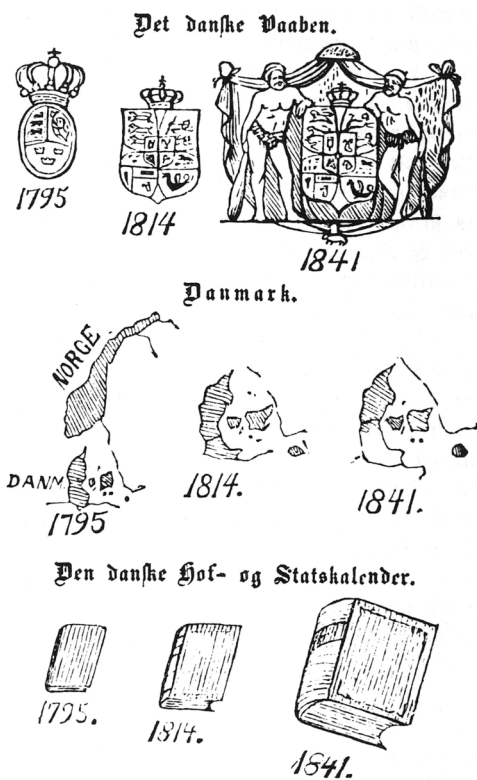
berales tunge, elitære og idealistiske prosa, men som samtidig havde vanskeligt ved at affinde sig med de konservatives forsvar for den etablerede samfundsorden.

MOD NATIONALSTOLTHED

Corsarens venstreorienterede republikanisme i årene 1841-43 inddrager også en mærkbar distance til både den ældre statspatriotisme og den nye politiske nationalisme, som især *Fædrelandet* blev bannerfører for i 1840'erne.⁴¹ I december 1841 leverede *Corsaren* således en effektiv satirisk fremstilling af det, bladet på linje med mange 1830'ernes og start-1840'ernes liberale debat-

Det svindende Danmark med det voksende hovmod.

Corsaren nr. 60, 24. december 1841.



39 Munch-Petersen: *Romantisk underholdning*; Munch-Petersen: *Romanens århundrede*.

40 Citeret i Bredsdorff: *Goldschmidts*, 154. Se også Andreasen: 'Efterskrift', 45; samt satiretegningen fra *Flinchs Almanak* 1847, optrykt i bl.a. Bjørn: *Fre reaktion*, 250f.

41 Se hertil Japsen: 'Statspatriotisme'; Feldbæk: 'Kærlighed'; Jensen: *Patriotismens*, 192-239; Glenthøj: *Skilsmislen*, 65ff; Glenthøj: *På fædrelandets*; Engelhardt: *Borgerskab*; Rerup: 'Fra litterær', 368-387; Bjørn: *Fra reaktion*, 250ff; Glenthøj: 1864.

tører kritiserede som en grundlæggende reaktionær nationalforfængelighed eller nationalstolthed, først og fremmest som knyttet til den bestående fyrstemat og dens støtter i regering, hof og adel. I tre simple billedstriber fremgik det, hvordan den danske stats tab af territorier gennem de seneste årtier (først tabet af Norge til svensk overherredømme, så tabet af folkelig støtte til det danske overherredømme i hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg) var blevet forsøgt kompenseret ved stadig mere elaborerede våbenskjold og stadigt svulmende udgaver af *Hof- og Statskalender*, altså den årlige opregning af ridderskaber, ærestitler osv.⁴² Med andre ord var nationalstoltheden i modstrid med den svindende størrelse af det land, som var genstand for stoltheden. Dette kan ses som en satirisk undergravning af den hegemoniske statslige korttegning, som sædvanligvis fremstillede magthavernes aktuelle terroritorale fordringer som rene selvfølgeligheder.⁴³

Denne satire blev bakket op af *Corsarens* hyppige understregninger af, hvor historisk tilbagestående 1840'ernes Danmark var i sammenligning med lande i fortroppen af den politiske, kulturelle og industrielle udvikling som Frankrig, Belgien og England.⁴⁴ Bladet udpegede rødderne til denne tilbageståenhed ikke blot i det danske borgerskabs fejhed, men mere fundamentalt i manglen på politisk handlekraft hos det danske folk som helhed. Bladet illustrerede rutinemæssigt det danske folk i den sløve *Hr. Folket* – et sidestykke til den tyske folkefigur Michel – i en nathue, som han ifølge *Corsaren* oprindelig ved en alvorlig fejl kom til at forveksle med en revolutionær frygisk hue.⁴⁵ Selv når det danske folk alligevel ind imellem bevægede sig fremad, måtte det ifølge *Corsaren* altid tilskyndes udefra: Den franske revolution i 1789 havde vakt sympati i den danske offentlighed, men statens indskærpelse af trykkefrihedens grænser ti år senere havde gjort en ende på det politiske engagement. Opstandene i 1830-31 i Frankrig, Belgien og andre lande havde atter skabt genlyd i Danmark og havde presset den danske regering til at indføre de fire rådgivende provinsialstænderforsamlinger. Igen havde stramninger i pressecensuren dog blødgjort det danske temperament og dæmmet op for reformbevægelsen. "[O]g naar en Bevægelse staaer, pleier den almindelig at falde, især naar der ikke findes Energi nok i Hjerterne til at holde den fast."⁴⁶

Til en vis grad flugtede disse kritikere som nævnt med, hvad man kunne læse hos kredsen omkring *Fædrelandet* i de første måneder af 1840'erne. I de første år af den politiske vækkelse i kølvandet på de europæiske revolutioner i 1830-31 og de danske stænderforsamlings oprettelse derefter blev det nationale nemlig ikke mindst brugt som konservativt argument imod angiveligt udanske

42 *Corsaren* nr. 60, 24.12.1841.

43 Se Harley: *New Nature of Maps*; Frandsen: 'Danmark'.

44 Se f.eks. "Nordens Athen", *Corsaren* nr. 68, 11.2.1842.

45 Se *Corsaren* no. 23, 2.4. 1841; Albertsen: 'Hr. Sørensen'; Thing: *De danske, passim*; Szarota: *Der deutsche Michel*.

46 'Oppositionspresen og Folket', *Corsaren* nr. 50, 15.10.1841.

Det danske Folks nyere Historie i Billeder.

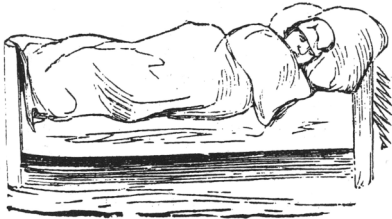
1840.



1841.



1842. 1843. & 1844 (?).



Hr. Folket, senere kendt som Hr. Sørensen – altid med nathue og helst snorksovende i sin lune seng.

Fra Corsaren nr. 196, 14. juni 1844.

politiske principper som f.eks. konstitutionelt monarki. Den unge Søren Kierkegaard understregede f.eks. i et foredrag i Studenterforeningen 1835, "at det ikke gaaer an at reise i Sjælland efter et Kort over Frankrig." Altså: Man skulle lade 'fransk' politik blive i Frankrig for hertillands holde sig til danske traditioner.⁴⁷ Unge liberale som Lehmann og Monrad argumenterede herimod i 1830'erne og begyndelsen af 1840'erne for, at det konstitutionelle monarki netop måtte forstås som en følge af den verdenshistoriske udvikling fra små til større samfundenheder og fra staten som en udvortes magt til staten som et udtryk for verdensånd. Som D.G. Monrad understregede, var den danske nation et led i et "Stats-, et Folkesamfund, hvori de aandelige Bevægelser cirkulere ligesom Blodet i Legemet".⁴⁸ Og karakteristisk hegeliansk forstod de nationalitetens nye opblomstring som et led i en "almindelig Gjenfødelse," altså en verdenshistorisk bevægelse hen imod større enhed og fornuft i det politiske liv.⁴⁹ Her stod de liberale, 'åbne' og kritiske opfattelser af nationen som udviklingsled således over for de konservative forsvaret for det nationale som færdigformet.

Striden om dansk og tysk sprog i Slesvig, tyske tanker om at indlemme Danmark som flådenation i en tysk admiralstat og de liberales gradvise erkendelse af at være betydeligt mere margi-

nale i de politiske magtkampe, end deres historiefilosofiske retorik havde givet

47 Kierkegaard: 'Vor Journal-Litteratur', 200.

48 D.G. Monrad "Oscar den Første" i Monrad: *Gjengangerne*, s. 101.

49 *Fædrelandet* 15.09.1840, 'Maae vi ikke skamme os?'

indtryk af, ansprede imidlertid kredsen omkring *Fædrelandet* til at skifte kurs.⁵⁰ Fra foråret 1842 og frem begyndte de systematisk at nedtone kontrasterne mellem folket og de gamle monarkiske konglomeratstater for i stedet at fremhæve indbyrdes modsætninger mellem de forskellige folkeslag, især modsætningerne mellem Danmark (eller Skandinavien) og Tyskland. Stærkt følelsesladede identifikationer med nationen og det danske trådte nu i stigende grad i stedet for de ældre, ordrige appeller til fornuften som legemliggjort i det dannede borgerskab. Her var dog stadig ingen planer om at give den jævne danske befolkning stemmeret. Det handlede snarere om at fremstille det liberale borgerskabs hegemoni på ny i en national retorik, der tydeligt omfattede især bønderne, men også andre hidtil udelukkede eller oversete samfundsgrupper.⁵¹

For Goldschmidt indebar dette, at de hidtil mest dynamiske kræfter i den liberale bevægelse nu tog den snævrere nationalstolthed på sig og kom til selv at tage del i det danske samfunds og folks generelle tilbageståenhed og snæversyn. I begyndelsen af 1843 erklærede *Corsaren* den liberale sag død i Danmark, nu når kredsen omkring *Fædrelandet* havde forladt den sag til fordel for nationalismen.⁵² *Fædrelandet* gjorde fælles sag med det enevoldskonservative dagblad *Berlingske Tidende*, hævdede *Corsaren* to år senere: *Fædrelandet* "er tilfreds med en energisk Absolutisme, blot den ogsaa gaaer energisk ud over Schleswigholsteinerne. 'Berlingske'" er ligeledes tilfreds med Absolutismen, kun gjør den ingen Betingelser." Derimod holdt *Kjøbenhavnsposten* standhaftigt fast i forsvaret for frihedens sag. Men den manglede styrke. Den demokratiske avis var ved at blive "gammel og graa i sin Trofasthed."⁵³

Hverken standhaftighed eller konsistens kendetegnede dog *Corsarens* egen antinationalisme. Mens *Kjøbenhavnsposten* fra 1843 og frem til omvæltningerne 1848-49 udfoldede principfaste internationalistiske standpunkter, inspireret af blandt andre den tyske demokrat og unghgelianer Arnold Ruge, lød der i *Corsaren* lejlighedsvis genklange af den nationalbegejstring, bladet ellers kritiserede med fynd. Allerede i 1841-42 advarede bladet – uden synlige spor af ironi – imod faren for fortyskning.⁵⁴ I 1844 sluttede Goldschmidt sig endda til den nationale bevægelse, da han optrådte som taler til det andet stormøde på Skamlingsbanken

50 Rerup: 'Fra litterær', 344f og 370-376; Jensen: *De danske*, bd. 2, 275ff; Glenthøj: 1864, 118ff; Fink: 'Admiralstatsplanerne'; Fink: 'Omkring Ejderpolitikken'; Echternkamp: *Der Aufstieg*, 476-79, 498-501.

51 Se Nygaard: 'Internationalisme', 357-362; Frandsen: *Opdagelsen af Jylland*, 272f.

52 'Død!', *Corsaren* nr. 121, 13.1.1843; 'Forsøg paa en Classification af Partierne i det egenlige Danmark' [sic], *Corsaren* nr. 241, 2.5.1845.

53 'Forsøg...', *Corsaren* nr. 241, 2.5.1845.

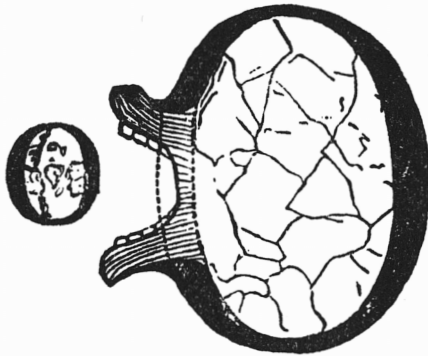
54 Nygaard: 'Internationalisme'; 'Danmarks Opslugelse af det tyske Forbund', *Corsaren* nr. 49, 8.10.1841; 'Der er slaaet Reveille', *Corsaren* nr. 116, 9.12.1842; 'Det danske Sprog', *Corsaren* nr. 215b (tillæg), 1.11.1844.

i det nordlige Slesvig og der opfordrede til håndfast imødegåelse af enhver plan om slesvigholstens oprør mod det danske styre.⁵⁵

Alligevel støttede hverken *Corsaren* eller Goldschmidt selv nogensinde de specifikke nationalliberale krav om en dansk nationalstat til Ejderen (altså med det 'danske' Slesvig, adskilt fra det 'tyske' Holsten). For så vidt forblev Goldschmidt selv i sine antityske udtryk rodfæstet i ældre forestillinger om en multietnisk helstat snarere end nogen ligefrem politisk nationalisme eller moderne former for internationalisme.

Danmarks Opslugelse af det tyske Forbund.

(samt Noget om Hawlitscheks Dverge m. M.)



msider er det da kommet saa vidt med „gamle Danmark“, at Folk, der ellers harmonere som Ild og Vand og forliges

Det store tyske forbund truer med at opsluge det lille Danmark.

Corsaren nr. 49, 8. oktober 1841.

CORSARENS MODERNE OMSKIFTELIGHED

Det er således muligt at se forbindelser mellem *Corsarens* billedside og Meir Goldschmidts udvikling af et republikansk politisk standpunkt i bladets første årgange. Hertil var bladet løseligt inspireret af franske satiriske publikationer, men tilpassede formen og diskursen til ikke blot Goldschmidts omskiftelige politiske standpunkter, men også særligt danske kulturelle og politiske forhold som *Corsarens* anderledes produktionsbetingelser: det mindre marked, der samtidig betød mindre indtjeningsmuligheder for bladet og dets udgiver.

Denne udvikling indebar et aspekt af demokratisering i de politiske kommunikationsformer sammenlignet med både den fremherskende kongevenlige presse og etablerede oppositionsblade som *Fædrelandet* og *Kjøbenhavnsposten*. *Corsaren* sigtede mod de øjeblikkelige indtryk fra korte artikler og enkle satiriske tegninger i stedet for de fordringer om langvarig fordybelse, der lå i de etablerede traditioner for kunst og politik, henvendt til et mere eksklusivt dannelsesbor-

⁵⁵ Goldschmidt: *Livs Erindringer*, bd. 1, 184-186, 193-195.

gerligt publikum. Det henvendte sig dermed til publikum på nye måder og afhang dermed også uvægerligt af en vis genklang hos det publikum: overensstemmelse med nogle læsere, vrede i andre kredse.

Bladets politiske dagsorden i denne sammenhæng var dog aldrig stabil eller forankret i en enkelt sag. Frem for vedholdende at arbejde for folkeligt politisk engagement i overensstemmelse med de republikanske principper, bladet selv annoncerede i 1841, udviklede det en lang række forbigående projekter. Det kunne være lige så ringeagtende over for den jævne befolkning, som det var kritisk over for den gængse borgerlig-liberale ringeagt for de samme befolkningsgrupper. Dets demokratiserende appel til almuen og erklæringer om sympati med den ændrede heller ikke ved, at bladet stadig grundlæggende talte *til og på vegne af* den jævne befolkning. Der var ikke tale om, at folk fra de lavere klasser selv kom direkte til orde i dets spalter. I disse henseender videreførte *Corsaren* nogle af de selv samme hierarkier og iboende modsætningsforhold i den romantiske epoke, som det vendte sig imod.

Fra cirka 1843 og frem lagde *Corsaren* de fleste af de politiske mål fra de første årgange bag sig. Bladet fastholdt sin karakteristiske enhed af satiriske tekster og billeder, men lagde i stigende grad afstand til politikens sfære som grå og trist i modsætning til kunstens og skønhedens farverige verdener. Hvor *Corsaren* f.eks. tidligere havde fremhævet *Kjøbenhavnsposten* som frihedens eneste tilbageværende forkæmper blandt dagbladene – og dermed underforstået: som allieret med *Corsaren* i denne kamp – hånede bladet i midten af 1840'erne *Kjøbenhavnsposten* for den politiske puritanisme, hvormed den forsvarede sin demokratiske holdning: Den manglede skønhed.⁵⁶ *Corsarens* dristige politisering af den sociale virkeligheds grimhed i dens modsætning til romantiske skønhedsidealener var vejet til fordel for hyldesten til disse skønhedsidealener selv.

Corsarens satire skiftede på samme tid fra tydelig politisk opposition til et langt mindre direkte politisk drilleri mod kulturelle notabiliteter som Johan Ludvig Heiberg og Søren Kierkegaard.⁵⁷ Kort fortalt kom *Corsaren* hen mod midten

⁵⁶ 'Forsøg...', *Corsaren* nr. 241, 2-5-1845; "'Corsarens' Logbog', *Corsaren* nr. 269, 14-11-1845; 'Hvis "Kjøbenhavnsposten" fik magten', *Corsaren* nr. 287, 20-3-1846.

⁵⁷ Helt uden politiske implikationer var *Corsarens* angreb på kulturelle og åndelige notabiliteter ikke. Bladets kampagne mod Heiberg blev således bl.a. udløst af, at han i sine *Intelligensblade* havde ytret sig kritisk om publikums dømmekraft og siden var – som der stod i *Corsaren* – "gaaet endnu videre, han har endog opløst Publicum, ligesom de engelske og franske Ministre gjør ved Kamrene, naar de ere stridige, og, da han ikke senere har sammenkaldt noget Nyt, men henholder os med Bemærkninger om en forandret Sammensætning, har han factisk tilrevet sig den 'despotiske Magt,' som udgjør Autoritet." 'Et Par Ord i al beskedenhed fra den lille "Corsar" om den store Heiberg', *Corsaren* nr. 92, 24-6-1842. Dette var dog ikke desto mindre politik i en bred forstand, der kunne omfatte kunst, litteratur, teater og kritikken deraf, og selv den netop citerede type af, hvad man i dag kunne kalde 'populistisk' politisk-kulturel sympati med publikum imod smagsdommeren Heiberg, blev langt mindre tydeligt i polemikken mod Kierkegaard.

af 1840'erne meget tættere på den rene underholdning, som blandt andre Georg Carstensens ovennævnte *Figaro* tidligere havde stået for.

Denne vending bort fra politiske interesser omkring midten af 1840'erne var langt fra begrænset til Goldschmidt og *Corsaren*. Alligevel taler meget for, at flygtigheden i det politiske engagement her havde særlige forudsætninger i den samme kulturelle modernitet, som i 1841 tog form af en nyskabende republikanisme i pagt med en banebrydende form for publikumsappellerende visuel politik. Hvor de første årgange af *Corsaren* talte for det højere formål at bidrage til bredere befolkningsgruppers politiske dannelse, skulle bladet også vedblivende sælge sig til publikum – på en måde, der i højere grad gjorde det publikum til et marked af forbrugere, end de tidligere politiske og æstetiske tidsskrifter havde gjort.⁵⁸ Da udsigterne til at indfri dette dannelsesformål kunne synes at svinde efter den kortvarige bølge af offentlig deltagelse lige efter Christian den Ottendes tronbestigelse og den nye politisering af social og økonomisk ulighed, vendte Goldschmidt sit blad bort fra ethvert højere formål. I stedet solgtes *Corsarens* frækhed sig nu i højere grad som ren adspredelse.

Med andre ord kan man i store træk se bladets position som formet af en fornemmelse af forbrugerefterspørgsel og i bredere forstand elementer til en moderne forbrugertisk verdensopfattelse, hvori nye idealer og budskaber bestandigt dukkede op – i både ord og billeder. Da de europæiske offentligheder oplevede sin næste store bølge af politisering omkring de europæiske revolutioner og udbruddet af den første slesvigske krig i foråret 1848, fandt Goldschmidt tilbage til kerneelementerne af sit yngre politiske jeg, nu blot i det anderledes teksttunge, ikke-illustrerede tidsskrift *Nord og Syd*.

I tråd med sine tidligere formulerede republikanske principper talte han her for, at folkelig dannelse og folkeligt engagement måtte gå forud for enhver juridisk forfatningsændring. I takt med, at det politiske engagement pludselig bredte sig, og demokratibegrebet kom på mode, rekalkibrerede han sine principper i venstregående retning. Han forsvarede dog fortsat enheden af "en stærk Regering" med en betydeligt udvidet offentlighed, der skulle muliggøre "en stærk, virksom Control, udøvet af hele Folket" gennem "et af Nationen valgt Raad" med rådgivende funktioner, fornyet hvert femte år ved valg med almindelig valgret for "enhver myndig og uberygtet Mand." Dette navngav han nu "det demokratiske Monarki, Kongedømmet med republikanske Institutioner."⁵⁹ I de samme måneder genoplivede han kritikken af den politiske nationalisme ud fra et erklæret kristent begreb om almenmenneskelighed: Den kristne åbenbaring, skrev han allerede i i efteråret 1847, "viste Menneskene, at deres Hjem var hverken i det enkelte Tempel eller i den enkelte Stat, men paa hele Jorden og heelt ind i Himlen, hvor Kjærlig-

58 Analyseperpektiver på dette findes bl.a. i Winckler: *Kulturvareproduktion*.

59 Meir Goldschmidt: 'Statsforfatningen', *Nord og Syd*, 3, 1848, hhv. 162, 165 og 164. Se hertil Nørgaard: *Demokratiet*, 91-95.

hedens Gud Throner sig i evig Glands.”⁶⁰ Og han skrev pludselig om socialismen, så den fremstod som den sociale forudsætning for hans republikanske idealer.⁶¹

I den mere principfaste demokrat og socialist Frederik Dreiers øjne var alt dette ét stort udtryk for stilistik, altså evnen til at skrive skønt om et hvilket som helst emne og med et hvilket som helst budskab.⁶² For Dreier at se var stilistikken tæt knyttet til litteraturens forankring i dannelsesborgerskabet. Det vil dog også være muligt i det samme træk at se et eksempel på både kunstens og politikken varegørelse i den moderne epoke og det dermed forbundne fokus på bytteværdi og ydre fremtoning – dens 'skin' – frem for brugsværdi eller indhold.⁶³ For vores egen samtid med dens hastige, billedbårne kommunikation er dette måske det væsentligste at fokusere på i de gamle numre af *Corsaren*.

Efter Goldschmidts hastige politiske radikalisering i 1848 varede det igen kun kort, før han atter vendte blikket i nye retninger. I begyndelsen af 1850'erne orienterede han sig mod Grundeierforeningen, de konservative godsejeres forsøg på at øve indflydelse inden for Junigrundlovens rammer. Snart begyndte hans tilbagevendende poetisk – Dreier ville atter sige: stilistisk – forankrede modvilje mod det politiske livs prosa dog at vægte højere, og han helligede sig derpå mere skøn-litteraturen og refleksionerne over det jødiske ophav.

Det, der med *Corsaren* var begyndt som farlig satire i tekst og billeder med bred publikumsappel, blev i *Nord og Syd* flygtigt gentaget som humorforladt pastiche – og derpå atter ladt tilbage. Måske blev det ladt tilbage af selv samme grund, som den i dansk sammenhæng nyskabende enhed af satirisk politiske billeder og tekst først var opstået: af en moderne trang til iøjnefaldende fornyelse.

PUBLICERET MATERIALE

Albertsen, Leif Ludwig: 'Hr. Sørensen. Den personificerede danske Biedermeier', *Kritik*, nr. 7, 1968, 68-82.

Andersson, Lars M., Lars Berggren & Ulf Zander (red.): *Mer än tusen ord. Bilden och de historieska vetenskaperna*, Lund: Nordic Academic Press, 2001.

60 [Meir Goldschmidt:] 'Program', *Nord og Syd* 1, 1848, 13; se også samme: 'Borgerforsamlingerne den 11te og 12te Marts', *Nord og Syd* 2, 1848, 80-95; samme: 'Udsigt over de politiske Partier i Danmark', *Nord og Syd* 1, 1848, 330-335. Samtidig var den ofte eklektiske Goldschmidts antinationalisme udtrykkeligt inspireret af den venstrehegelianske, dvs. ateistiske, tyske demokrat Arnbald Ruge, se Goldschmidt til Otto Müller, 7-4-1848, *Nord og Syd* 1 (2), 1848, 239-41; [Meir Goldschmidt:] 'Arnold Ruge', *Nord og Syd*, 4, 1848, 145-169; Ober: *Goldschmidts Dagbøger*, bd. 1, 39-47 og 164; Borup: *Breve fra og til*, 108f, 111f, 118f, 119f, 121, 127 og 120f.

61 [Meir Goldschmidt:] 'Det sociale Spørgsmaal', *Nord og Syd* 3, 1848, 1-68; 'Det øvrige Tydskland. Berlins Revolution. – Communisme og Socialisme. – den tydske Enhed', *Nord og Syd* 2, 1848, 158-181. Se også Dreier: 'Goldschmidt', 243, 288.

62 Dreier: 'Goldschmidt', 255-259. Se analysen af Dreiers stilistikforståelse i Levy: 'Den æstetiske elendighed', især 31.

63 Nygaard: 'Er du Jeppe'; Dreier: 'Goldschmidt'.

- Andreasen, Uffe (red.): *Corsaren: M. A. Goldschmidts årgange 1840-46*, 7 bd., København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1981.
- Andreasen, Uffe: 'Debatten om "virkeligheden" i Danmark 1840-70'. I *Nordisk litteraturhistorie – en bog til Brøndsted*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1978, 159-172.
- Andreasen, Uffe: 'Efterskrift', *Corsaren: M. A. Goldschmidts årgange 1840-46*, København: Det danske Sprog- og Litteraturselskab, 1981, 11-64.
- Bagge, Povl: *Studier over D.G. Monrads Statstanker*, København: Levin & Munksgaard, 1936.
- Bagge, Povl: 'Om opfattelsen af den danske enevælde. I anledning af Fredrik L: Tyskt och nordiskt i Danmarks författningsutveckling 1660-1849', *Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri*, 27, 1950, 326-336.
- Bagge, Povl: 'Levned og politisk virksomhed'. I *Johan Nicolai Madvig. Et mindeskrift I*, København: Ejner Munksgaard i kommission, 1955, 1-184.
- Bagge, Povl: 'Akademikerne i dansk politik i det 19. århundrede. Nogle synspunkter', *Historisk Tidsskrift* 12 (4), 1970, 423-474.
- Bagge, Povl: 'Ørsted som politiker'. I Ditlev Tamm (red.): *Anders Sandøe Ørsted, 1778-1978*, København: Juristforbundet, 1980, 139-148.
- Billeskov Jansen, F.J.: *Danmarks digtekunst. Tredje Bog: Romantik og romantisme*, 2. udgave, København: Ejner Munksgaard, 1964.
- Bjørn, Claus: *Fra reaktion til grundlov 1800-1850 (Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie. Bind 10)*, København: Gyldendal og Politiken, 2003 (opr. 1990).
- Bleiker, Roland (red.): *Visual Global Politics*, Abingdon: Routledge, 2018.
- Borchsenius, Otto: 'M. Goldschmidt og Korsaren'. I Otto Borchsenius: *Fra Fyrreterne: Litterære Skizzer. Anden Række*, København: C.A. Reitzel, 1880, 231-325.
- Borup, Morten (red.): *Breve fra og til Meir Goldschmidt*, 3 bd., København: Rosenkilde og Bagger, 1963.
- Borup, Morten (red.): *Meir Goldschmidts breve til hans familie*, 3 bd., København: Rosenkilde og Bagger, 1963.
- Brandt, Jørgen Gustava (red.): *Meir Goldschmidt: Digteren og journalisten*, København: Danmarks Radio, 1974.
- Breckman, Warren: 'Arnold Ruge and the Machiavellian Moment'. I Michael Quante & Amit Mohseni (red.): *Die linken Hegelianer: Studien zum Verhältnis von Religion und Politik im Vormärz*, Paderbon: Wilhelm Fink, 2015, 127-140.
- Bredsdorff, Elias: *Goldschmidts 'Corsaren'*, København: Sinistra, 1961.
- Brøndsted, Mogens: *Meir Goldschmidt*, Copenhagen: Gyldendal, 1965.
- Brøndsted, Mogens: *Meir Goldschmidts fortællekunst*, København: Gyldendal, 1967.
- Baagø, Kaj: *Magister Jacob Christian Lindberg*, København: Gad, 1958.
- Christensen, Dan Charly: *En analyse af hovedpunkter i forfatningsdiskussionen i Danmark 1830-1849*, upubliceret opgave, Københavns Universitet, 1969.
- Chu, Petra ten-Doesschate & Gabriel P. Weisberg (red.): *The Popularization of Images: Visual Culture Under the July Monarchy*, Princeton: Princeton University Press, 1994.
- Damsholt, Tine: *Fædrelandskærlighed og borgerdyd. Patriotisk diskurs og militære reformer i Danmark i sidste del af 1700-tallet*, København: Museum Tusulanum, 2000.
- Davidson, Jacob: *Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn I*, Copenhagen: Gyldendalske Boghandel, 1880.
- Deseur, Brecht: 'Republican Monarchy in the 1830 Revolutions: From Lafayette to the Belgian Constitution', *History of European Ideas* 47 (7), 2019, 992-1010, <https://doi.org/10.1080/01916599.2019.1628085>.
- Dreier, Frederik: 'M.A. Goldschmidt. Et Litteraturbillede' (1852), i samme: *Samlede skrifter*, 5 bd., København: C.A. Reitzel, 2003, bd. 1, 223-340.
- Engelhardt, Juliane: *Borgerskab og fællesskab: de patriotiske selskaber i den danske helstat 1769-1814*, København: Museum Tusulanum, 2010.
- Echternkamp, Jörg: *Der Aufstieg des deutschen Nationalismus (1770-1840)*, Frankfurt am Main: Campus, 1996.
- Feldbæk, Ole: 'Færlighed til fædrelandet', *Fortid og nutid* nr. 31, 1984, 270-288.
- Fink, Troels: 'Admiralstatsplanerne i 1840'erne', i *Festskrift til Erik Arup*, København, Gyldendal, 1946, 287-302.

- Fink, Troels: 'Omkring Ejderpolitikens udformning. Danmarks forhold til Holsten og til det tyske forbund omkring 1840', *Historie/Jyske Samlinger* 1, 1950, 93-106.
- Frandsen, Steen Bo: 'Danmark på langs og på tværs', *Temp – tidsskrift for historie*, nr. 18, 2019, 12-34.
- Frandsen, Steen Bo: *Opdagelsen af Jylland: Den regionale dimension i danmarkshistorien, 1814-1864*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 1996.
- Friisberg, Claus: *Ideen om et frit Danmark: Den nationalliberale bevægelses ideologi og politik – især i enevældens sidste år*, Varde: Vestjysk kulturforlag, 2003.
- Glenthøj, Rasmus: *På fædrelandets alter. National identitet og patriotisme hos det danske borgerskab 1807-1814*, København: Museum Tusulanum, 2007.
- Glenthøj, Rasmus: *Skilsmissen. Dansk og norsk identitet før og efter 1814*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2012.
- Glenthøj, Rasmus: *1864. Sønner af de slagne*, København: Gad, 2014.
- Glenthøj, Rasmus: 'Et norsk banner. De danske liberale og den norske grundlov under den sene enevælde', i samme: *Mellem brødre. Dansk-norsk samliv i 600 år*, København: Gad, 2016, s. 164-179.
- Goldschmidt, Meir: *Livs Erindringer og Resultater*, København: Rosenkilde og Bagger, 1965 (opr. 1877).
- Grand, Karina Lykke & Gertrud Oelsner: 'Politisering af det nationale? Billedkunstneriske og politiske agendaer omkring midten af 1800-tallet i Danmark', *Passepartout*, nr. 35, 2014, 65-113.
- Gurley, David Gantt: *Meir Aaron Goldschmidt and the Poetics of Jewish Fiction*, Syracuse: Syracuse University Press, 2016.
- Harley, J.B.: *The New Nature of Maps: Essays in the History of Cartography*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2001.
- Haslund, Morten: *Mejer og magthaverne. En studie i M.A. Goldschmidts ungdomsjournalistik*, Odense: Odense Universitetsforlag, 1984.
- Henriksen, Aage m.fl. (red.): *Ideologihistorie I: Organismetænkningen i dansk litteratur 1770-1870*, København: Tabula/Fremad, 1975.
- Holm, Edvard: *Nogle Hovedtræk af Trykkefrihedens Historie 1770-1773*, København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1975 (opr. 1885).
- Holm, Edvard: *Den offentlige Mening og Statsmagten i den dansk-norske Stat i Slutningen af det 18de Aarhundrede (1784-1799)*, København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 1975 (opr. 1888).
- Horstbøll, Henrik, Ulrik Langen og Frederik Stjernfelt: *Grov konfækt. Tre vilde år med trykkefrihed, 1770-1773*, København: Gyldendal, 2020.
- Japsen, Gottlieb: 'Statspatriotisme og nationalfølelse i Sønderjylland før 1848', *Historie. Jyske samlinger*, 13 (1-2), 1979, 107-122.
- Jensen, C.E.: *Karikatur-Album : Den europæiske Karikatur-Kunst fra de ældste Tider indtil vore Dage*, 2 bd. København: Chr. Flors Forlag, 1906-9.
- Jensen, Grethe: 'Den unge Orla Lehmanns historiesyn', *Historisk Tidsskrift* 85 (1) 1985, 40-66.
- Jensen, Grethe: *Den unge Orla Lehmann*, København 1989 (upubliceret licentiatafhandling).
- Jensen, Hans: *De danske Stænderforsamlings Historie 1830-1848*, 2 bd., København: : J.H. Schultz, 1931-34.
- Jensen, Hans: 'Den politisk-historiske Udviklingstanke i de danske Forfatningsdrøftelser 1830-1848', *Historisk Tidsskrift* 10 (5), 1939-41, 431-444.
- Jensen, Johan Fjord m.fl.: *Dansk litteraturhistorie 4: Patriotismens tid 1746-1807*, København: Gyldendal, 1983.
- Jensen, Klaus Bruhn (red.): *Dansk mediehistorie. Bind 1. Mediernes forhistorie 1840-1880*, København: Samleren, 1996.
- Jessen, Kaare Ulrich: *En redegørelse for "Kjøbenhavnspostens"s ideologiske holdning fra 1827-1859 med særligt henblik på bladets vurdering af den hjemlige liberalisme i årene 1839-1849*, Aarhus, 1976 (upubliceret speciale).
- Jensen, Poul: *Presse, penge & politik 1839-48*, København: Gad, 1971.
- Juelstorp, Søren: 'Den store forfatningsdebat 1841-42', *Historie*, nr. 1, 1995, 59-80.

- Jørgensen, Harald: *Tidsskriftspresen i Danmark indtil 1848*, København: Berlingske, 1961.
- Jørgensen, Harald: *Trykkefrihedsspørgsmaalet i Danmark 1799-1848*, København: Selskabet for af kilder til dansk historie, 1978 (opr. 1944).
- Kerr, David S.: *Caricature and French Political Culture 1830-1848: Charles Philipon and the Illustrated Press*, Oxford: Clarendon Press, 2000.
- Kierkegaard, Søren: 'Vor Journal-Litteratur'. I Niels Jørgen Cappelørn m.fl. (red.): *Søren Kierkegaards Skrifter* bd. 27, København: Søren Kierkegaard Forskningscenteret og Gad, 2011, 189-204.
- Koch, Ursula E.: *Der Teufel in Berlin. Von der Märzrevolution bis zu Bismarcks Entlassung. Illustrierte politische Witzblätter einer Metropole 1848-1890*, Köln: Leske, 1991.
- Koch, Ursula E.: *Le Charivari. Die Geschichte einer Pariser Tageszeitung im Kampf um die Republik (1832 - 1882). Ein Dokument zum deutsch-französischen Verhältnis*, Köln: Leske, 1984.
- Kondrup, Johnny: 'Meir Goldschmidt: The Cross-Eyed Hunchback'. I Jon Stewart (red.): *Kierkegaard and his Danish Contemporaries, Tome III, Literature, Drama and Aesthetics*, Aldershot: Ashgate, 2009, 105-149.
- Kruuse, Jens: *Danske Streger: Dansk humoristisk Tegnekunst gennem 100 Aar*, København: P. Haase & Søns Forlag, 1946.
- Kyrre, Hans: *M. Goldschmidt*, København: Hagerup, 1919.
- Leonhard, Jörn: *Liberalismus: Zur historischen Semantik eines europäischen Deutungsmusters*. Munich: R. Oldenburg, 2001.
- Lerner, Jillian: *Graphic Culture: Illustration and Artistic Enterprise in Paris, 1830-1848*. Quebec: McGill-Queens University Press, 2018.
- Levy, Jette Lundbo: 'Den æstetiske elendighed. Om Frederik Dreiers og Georg Brandes' opfattelse af litteraturens forhold til samfundet', *Kritik* nr. 19, 1971, 26-43.
- Liebst, Asger: 'Småborgeren og skandalen'. *Kultur & klasse* 12 (2), 1982, 83-99.
- Löwy, Michael & Robert Sayre: *Romanticism Against the Tide of Modernity*, Durham: Duke University Press, 2003.
- Maidment, Brian: *Comedy, Caricature and the Social Order 1820-50*, Manchester: Manchester University Press, 2013.
- Magnussen, Anne, Kirstine Sinclair & Casper Sylvest (red.): *Visuel historie. Tilgange og eksempler*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2018.
- Moggach, Douglas: 'German Republicans and Socialists in the Prelude to 1848'. I Douglas Moggach & Gareth Stedman Jones (red.): *The 1848 Revolutions and European Political Thought*, Cambridge: Cambridge University Press, 2018, 216-235.
- Munch-Petersen, Erland: *Romantisk underholdning*. Copenhagen: Chr. Ejlers, 1970.
- Munch-Petersen, Erland: *Romanens århundrede: Studier i den masselæste oversatte roman 1800-1870*. København: Forum, 1978.
- Nevers, Jeppe: *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2011.
- Nevers, Jeppe: 'Frihed over by og land: De liberale og liberalismen i Danmark, 1830-1940'. I Jeppe Nevers, Niklas Olsen og Casper Sylvest (red.): *Liberalisme. Danske og internationale perspektiver*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2013, 101-126.
- Nygaard, Bertel: 'Demokratibegrebets gennemrud i Danmark i 1848', *Historisk Tidsskrift* 111 (81), 2011, 37-73.
- Nygaard, Bertel: *Det røde spørgsmål. Kommunismen og 1840'ernes danske politiske kultur*. Copenhagen: SFAH, 2014.
- Nygaard, Bertel: 'D.G. Monrads liberale manifest fra 1839', *K&K* 37 (1), 2009, 92-115.
- Nygaard, Bertel: 'Er du Jeppe? Byrum og tid som oplevelsesforbrug i Meir Goldschmidts rejsebrev fra 1843'. I Kasper H. Andersen, Kristoffer Jensen og Mikkel Thelle (red.): *Forbrugets kulturhistorie: Butik, by og forbrugere efter 1660*, Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2017, 137-166.
- Nygaard, Bertel: 'Hegelianism in Politics: Denmark 1830-48', *Intellectual History Review*, 19 (3), 2009, 303-318.
- Nygaard, Bertel: 'Internationalisme i nationernes tidsalder. Kjøbenhavnsposten i 1840'erne', *Historisk Tidsskrift* 114 (2), 2014, 353-384.

- Nygaard, Bertel: 'Konservativ utopi? F.C. Sibberns politik i 1840', *Temp- tidsskrift for historie*, nr. 5, 2012, 52-74.
- Nygaard, Bertel: *Kærlighedens samfund: Romantiske utopier i 1800-tallets Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 2016.
- Nørgaard, Anne Engelst: *Demokratiet og kampen og Junigrundloven. En undersøgelse af demokratibegrebet i den danske grundlovs kamp 1848-49*, Aarhus 2016 (upubliceret ph.d.-afhandling).
- Ober, Kenneth H.: *Meir Goldschmidt*, Boston: Twayne, 1976.
- Ober, Kenneth H. (red.): *M.A. Goldschmidts Dagbøger*, 2 bd., København: C.A. Reitzel, 1987.
- Ober, Kenneth H.: 'Meir Goldschmidt and the Main Currents in 19th-century Judaism', *Nordisk Judaistik/Scandinavian Jewish Studies*, 22 (1), 2001, 7-45.
- Petersen, Niels (red.): *Betænkninger fra Christian VIII's tid om styrelsen af det danske monarki*, København: Selskabet for udgivelse af kilder til dansk historie, 1969.
- Pettit, Philip: *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Clarendon Press, 1997.
- Pocock, J.G.A.: *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton: Princeton University Press, 1975.
- Rerup, Lorenz: 'Fra litterær til politisk nationalisme. Udvikling og udbredelse fra 1808 til 1845'. I Ole Feldbæk (red.): *Dansk identitetshistorie*, 4 bd., København: C.A. Reitzel, 1991-92, bd. 2, s. 325-390.
- Rubow, Paul V.: *Goldschmidt og Kierkegaard*, København: Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag, 1952.
- Schmidt, Sally Schlosser: 'Se på historien', *Temp – tidsskrift for historie*, nr. 18, 2019, 202-209.
- Seidel, Claus: *Til stregen. Bladtegningen i Danmark*, 3 bd., København: Gad, 2020.
- Sibbern, F.C.: *Om Skattebevillingsret og Constitution*, København: Schultz, 1840.
- Simonsen, Cecilie S. Schrøder: 'Formidlende fortællinger – M.A. Goldschmidts forfatterskab', *Rambam. Tidsskrift for jødisk Kultur Og Forskning*, 21 (1), 2012, 26-41.
- Skinner, Quentin: *Liberty Before Liberalism*, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Stender-Petersen, Ole: "*Kjøbenhavnsposten*" – organ for "det extreme Demokrati", Odense: Odense Universitetsforlag, 1978.
- Szarota, Tomasz: *Der deutsche Michel. Die Geschichte eines nationalen Symbols und Autostereotyps*. Osnabrück: Fiber, 1998.
- Thing, Morten: *De danske vittighedsblades historie*. Copenhagen: Nemos Bibliotek, 2017.
- Tudvad, Peter: *Stadier på antisemitismens vej. Søren Kierkegaard og jøderne*, København: Rosinante, 2010.
- Vammen, Hans: *Den tomme stat. Angst og ansvar i dansk politik 1848-1864*, København: Museum Tusulanums Forlag, 2011.
- Wentzel, Knud: 'Udvikling og påvirkning. Goldschmidts vej fra korsar til skriftklog', *Kritik*, nr. 10, 1969, 52-89.
- Winckler, Lutz: *Kulturvareproduktion*, Aarhus: GMT, 1977.

BERTEL NYGAARD

LEKTOR

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND

AARHUS UNIVERSITET

BERTEL.NYGAARD@CAS.AU.DK

ABSTRACT (UK)

Republicanism for the Eye: Satirical Drawing and Politics in Corsaren, 1841-43

*Bertel Nygaard, PhD, associate professor in modern history,
School of Culture and Society, Aarhus University, bertel.nygaard@cas.au.dk*

The simple, swiftly produced and rapidly consumed line drawings in the Danish author Meir Goldschmidt's satirical weekly journal *Corsaren* from the early 1840s were crucial in forging a novel, radical political position appealing to wider sections of the reading audience than previous political journals. This journal can be seen as an early case of intersection between modern democratizing politics and straightforward visual expressions. In addition, *Corsaren's* wide appeal evidenced a similar modern inclination towards volatility and changeability of political positions, connected in part to a contextual politico-cultural sensibility, but also rooted in the commodification of politics, its 'salability' towards a public conceived as consumers.